

Bölüm 1

TARIMIN DİYARBAKIR EKONOMİSİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

Abdurrahman KARA¹

GİRİŞ

Bu çalışmada tarımın Diyarbakır ekonomisindeki yeri ve önemi, ildeki tarımsal üretimin yapısı ile istihdam, gayrisafi yurtiçi hasıla (GSYH) ve dış ticarete olan katkıları incelenerek ortaya konmaya ve Diyarbakır ilinin tarımsal açıdan önemi vurgulanmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada özellikle Türkiye'nin gayri safi üretim değerinde önemli bir yeri olan ürünler incelenmiş, tarımsal gelişmişlik düzeyinin daha net ortaya konulması için ele alınan göstergeler, Türkiye değerleriyle karşılaştırmalı olarak verilmiştir. Çalışma alanını Diyarbakır ili meydana getirmekte olup, çalışmanın ana materyalini Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Tarım ve Orman Bakanlığı (TOB) ve bu bakanlığın Diyarbakır İl Müdürlüğü ve konu ile ilgili diğer kurum ve kuruluşlardan elde edilen ikincil veriler oluşturmaktadır. Çalışmada ayrıca Diyarbakır ilinin tarımsal yapısıyla ilgili rapor ve çalışmalardan da yararlanılmıştır. veriler, çizelgeler halinde özetlenip yüzde hesaplamalar yapılarak yorumlanmıştır.

Ekonomiyi meydana getiren ana faaliyet kollarına sektör denmektedir ve ana hatları ile bu sektörler tarım, sanayi ve hizmetler sektörü olarak adlandırılmaktadır (Karagölge ve ark. 2011; Eğilmez, 2020). Bir ekonominin mal ve hizmet üretme kapasitesinin bir dönemden diğerine artması ise ekonomik büyüme olarak tarif edilmektedir. Bir ülkenin ekonomisini ölçmede kullanılan en önemli makroekonomik gösterge Gayrisafi yurtiçi hasıladır. Bir üretim döneminden diğerine gayrisafi yurt içi hasıladaki reel artış ekonominin büyüdüğüne işaret etmektedir (Eğilmez, 2020). Ekonomik gelişmişlik ya da kalkınma, bir ülke ya da bölgedeki insanların yaşam standartları ve refahının iyileştirilme sürecidir (Norton et al., 2006). Kişi başına milli gelir, insani gelişim indeksi, sektörel istihdam payları gibi ekonomik gelişmişliğin ölçülmesinde çok çeşitli göstergeler kullanılmaktadır. Ekonomik büyüme, ekonomik kalkınma için önemlidir. Çünkü, ne kadar çok mal ve hizmet üretilirse, yaşam standardının yükseltilme ihtimali de o oranda artacaktır (Measures of Development, 2023).

¹ Doç. Dr., Dicle Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, abdurrahman.kara@dicle.edu.tr, ORCID iD: 0000-0001-7207-2589

- ▶ İlin tarımsal üretim deseni aynı zamanda ilin sanayisini de şekillendirmiştir. İmalat sanayi içinde hem işyeri sayısı bakımından hem de istihdamda gıda ürünleri ve giyim eşyaları imalatı değişmeli olarak ilk iki sırayı almaktadır. Mevcut çalışmanın ortaya koyduğu sonuçları aşağıdaki gibi özetlenebilir. Buğday ve mercimek gibi susuz koşullarda üretim yapılan ürünlerde kuraklığın büyük risk oluşturduğu ve önemli ürün kayıplarına yol açtığı,
- ▶ Çekirdekli kuru üzümde önemli bir potansiyele sahip olmasına rağmen bu potansiyelin değerlendirilemediği, herhangi somut bir ilerleme kaydedilemediği aksine ilin Türkiye'deki sofralık çekirdekli üzüm üretimindeki payının azaldığı,
- ▶ Benzer durumun susuz koşullarda üretimi yapılan badem için de geçerli olduğu, bölgenin antepfıstığı için sağladığı uygun koşullara rağmen Diyarbakır ilinin bu potansiyeli de iyi değerlendiremediği,
- ▶ Diyarbakır ilinin coğrafi işaretli ürünlerinden olan karpuz üretiminde de Türkiye toplam karpuz üretimindeki ilin payının azaldığı tespit edilmiştir. Bitkisel üretimde ilin Türkiye toplam üretiminde payını artırdığı tek ürün pamuktur.
- ▶ Hayvansal üretimde ilin inek ve manda sütü bal ve ipek kozası üretiminin, arttığı, tarımsal üretim değeri içerisinde hayvansal ürünlerin değerinin payı artarken bitkisel üretim değerinin payında azalma olduğu ortaya konmuştur.
- ▶ Bitkisel ve hayvansal üretim tarımın iki alt şubesidir ve Diyarbakır bu alt şubelerin her ikisi için de uygun koşullar sunmaktadır. Tarımsal gelirlerin yükseltilebilmesi bitkisel üretim potansiyelini de iyi kullanmayı gerektirmektedir.

KAYNAKLAR

- Abakay, M.E. 2019. Cumhuriyet Döneminde Diyarbakır'da Ekonomi. Tanzimattan Günümüze Diyarbakır (Editörler: O. Bozan, H. Asan, H. Yıldız, M.S. Erpolat), Manas Yayınları No:80, s. 497-520, Ankara, ISBN: 978-975-6089-81-1
- Aydemir, C., Ülker, B. 2015. Diyarbakır iline ait bölgesel kalkınma analizi ve Karacadağ Kalkınma Ajansı. Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 5(9):67-80.
- Cengiz, F., Karaca, S., Kor, A., Ertuğrul, M., Arık, İ.Z., Gökdal, Ö. 2015. Küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinde değişimler ve yeni arayışlar, Türkiye Ziraat Mühendisliği VIII. Teknik Kongresi bildiriler kitabı-2, 12-16 Ocak, Ankara, s.809-837.
- Çağlayan, E. 2019. Tek Parti döneminde Diyarbakır'da Tarım 440-479. Tanzimattan Günümüze Diyarbakır (Editörler: O. Bozan, H. Asan, H. Yıldız, M.S. Erpolat), Manas Yayınları No:80, s. 480-496, Ankara, ISBN: 978-975-6089-81-1
- Değirmenci Karataş, D, Karataş, H, Özdemir, G. 2015. Diyarbakır İli Bağcılığının Sektörel Durum Analizi. A Grafik Ltd, Diyarbakır
- Demir, N., Yavuz, F. 2010. Hayvancılık Destekleme Politikalarına Çiftçilerin Yaklaşımlarının Bölgelerarası Karşılaştırmalı Analizi. Atatürk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Dergisi, 2010, 41 (2),113-121.
- Denli M., Demirel R., Sessiz A. 2015. Diyarbakır İli Karma Yem Endüstrisinin Durumu. Türk Tarım - Gıda Bilim ve Teknoloji Dergisi, 3(9): 701 - 706.
- Doran, İ., Koca, Y.K., Kılıç, T. 2009. Olası iklim değişiminin Diyarbakır tarımına etkileri. TÜCAUM V. Ulusal Coğrafya Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 16-17 Ekim 2008, s. 369-378, Ankara.
- Drummond, H. E., and Goodwin, J. W. (2004). Agricultural Economics (2nd ed.). Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
- Diyarbakır Kültür Turizm, 2023. Genel Bilgiler: Coğrafya, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Diyarbakır Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü. <http://www.diyarbakirkulturturizm.gov.tr/TR-56881/cografya.html> (Erişim tarihi: 05.11.2023).

- Diyarbakır Tarım Orman, 2023. Brifing Dosyası, T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Diyarbakır İl Müdürlüğü, Diyarbakır.
- Eğilmez, M. 2020. Makro Ekonomi:Türkiye'den Örneklerle. 14. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- FAOSTAT, 2021a. Value of Agricultural Production. United Nations Food and Agriculture Organization, <https://www.fao.org/faostat/en/#data/QV>, accessed 9.11.2023.
- FAOSTAT, 2021b. Employment Indicators. United Nations Food and Agriculture Organization, <https://www.fao.org/faostat/en/#data/OEA>, Accessed 9.11.2023.
- Fisher, A.G.B. (1939), Production, primary, secondary, and tertiary. Economic Record, 15: 24-38. <https://doi.org/10.1111/j.1475-4932.1939.tb01015.x>
- GAİB, 2022. Birlik illeri Sektörel İhracat Değerleri, Güneydoğu Anadolu İhracatçılar Birliği, <https://www.gaib.org.tr/istatistik-ve-raporlar.html>, erişim tarihi: 3.12.2023.
- HGM, 2023. İl ve İlçe Yüzölçümleri, T.C. Milli Savunma Bakanlığı Harita Genel Müdürlüğü, <https://www.harita.gov.tr/il-ve-ilce-yuzolcumleri>, Erişim tarihi: 23.10.2023.
- İlikçioğlu, E. 2022. Antepfıstığının kültür tarihi, sistematığı genealogisi ve ülkemizdeki yayılış alanları, 'Antepfıstığı Yetiştiriciliği' (Editörler: Ak, B.E., Pakyürek, M.), s. 3-18. İKSAD Yayınevi, Ankara.
- InvestDiyarbakır, 2022. Sektörler:Sanayi. Karacadağ Kalkınma Ajansı Yatırım Destek Ofisi. <https://www.investdiyarbakir.com/sectorler/sanayi--13> (Erişim tarihi:1.12.2023).
- Kaçmaz, A. 2015. Cumhuriyet döneminde Diyarbakır'da sosyoekonomik yapı (1927-1990 arası). The Journal of Turk-Islam World Social Studies, 4:133-154. DOI: 10.16989/TIDSAD.74
- Kara, A., Özdemir, G., Aksoy, Ö. 2022. Effects of Farmer and Vineyard Attributes and Farming Practices on the Success of Viticulture in Türkiye: The Case of Dicle District of Diyarbakır Province. Erwerbs-Obstbau 64 (Suppl 1), 141–150 (2022). <https://doi.org/10.1007/s10341-022-00709-3>
- Karagölge, C., Kızıloğlu, S., Yavuz, O. 2011. Tarım Ekonomisi: Temel İlkeler, Atatürk Üniversitesi Yayınları No:801. Erzurum.
- Kenessey, Z. (1987), The primary, secondary, tertiary and quaternary sectors of the economy. Review of Income and Wealth, 33: 359-385. <https://doi.org/10.1111/j.1475-4991.1987.tb00680.x>
- Krueger, A. O. and Myint, H. (2023, October 31). Economic development. Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/money/topic/economic-development>. Accessed: 20.11.2023.
- Measures of Development, 2023 StudySmarter GmbH. <https://www.studysmarter.co.uk/explanations/macroeconomics/economic-performance/measures-of-development>. Accessed: 9.11.2023.
- Memiş, E. 2006.Eskiçağ medeniyetleri tarihi. Ekin Yayınları, İstanbul.
- MGM, 2008.
- MGM, 2009. 2008 Yılı İklim verilerinin Değerlendirmesi, T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, www.mgm.gov.tr/files/iklim/2008-yili-iklim-degerlendirmesi.pdf. Erişim tarihi: 07.12.2023.
- MGM, 2022. 2021 Yılı İklim Değerlendirmesi.
- MGM, 2023. İllere Ait Genel İstatistik verileri: Diyarbakır, T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Meteoroloji Genel Müdürlüğü. <https://www.mgm.gov.tr/veridegerlendirme/il-ve-ilceler-istatistik.aspx>
- Norton, G.W., Alwang, J. & Masters, W.A. 2006. The economics of agricultural development: world food systems and resource use. New York and London, Routledge.
- Phystx,.n.d. Measures of Economic Development. <http://www2.harpercollege.edu/mhealy/g101ilec/intro/eco/comea/comeatx.htm>. Accessed: 9.11.2023.
- Pettinger, T. 2020. Indicators of economic development. Economics Help. Available at: <https://www.economicshelp.org/blog/glossary/indicators-of-economic-development/> (Accessed: 06 December 2023).
- Semerci A, 2016. Effects of Agricultural Supports on Farmer's Revenue and Product Costs: The Case of Turkey. Custos e @gronegocio on line, 12 (3): 71-96.
- Şimşek, M., Gülsoy, E. 2017. Güneydoğu Anadolu bölgesinin badem (*Prunus amygdalus* l.) potansiyeline genel bir bakış. Journal of the Institute of Science and Technology, 7(3), 19-29.
- Tan, S., Atak, Ş., Şengül, Ü., Tan, S.S. 2015. The evaluation of the changes in the agricultural sector with common economic indicators in Turkey in the last decade. Mediterranean Journal of Social Sciences, 6 (2): 588-595.
- TİM, 2022. Türkiye İhracatçılar Meclisi 2022 yılı ihracat rakamları. <https://tim.org.tr/ihracat-rakamlari>
- Tiryaki, K., Özlü, Z. 2019. Cumhuriyetin ilk yıllarında Diyarbakır'ın sosyo-ekonomik durumuna dair bulgular (1924-1928). 440-479. Tanzimattan Günümüze Diyarbakır (Editörler: O. Bozan, H. Asan, H. Yıldız, M.S. Erpolat), Manas Yayınları No:80, s. 440-479, Ankara, ISBN: 978-975-6089-81-1
- TOB, 2021. İklim Değişikliği ve Tarım Değerlendirme Raporu, T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Tarım Reformu Genel Müdürlüğü. <https://www.tarimorman.gov.tr/TRGM/Belgeler/IKLIM%20DEGISIKLIGI%20VE%20TARIM%20DEGERLENDIRME%20RAPORU.pdf>. Erişim tarihi: 07.12.2023

- TOB, 2022. İdare Faaliyet Raporu, Tarım ve Orman Bakanlığı, https://www.tarimorman.gov.tr/SGB/Belgeler/Bakanlik_Faaliyet_Raporlari/TOB%202022%20YILI%20IDARE%20FAALİYET%20RAPORU.pdf (Erişim tarihi 03.12.2023).
- TOB, 2022. Tarımsal Örgütlenme Tablosu, Tarım Reformu Genel Müdürlüğü, Tarım ve Orman Bakanlığı. <https://www.tarimorman.gov.tr/TRGM/Link/55/Uretici-Orgutleri> (Erişim Tarihi:03.12.2023)
- TÜİK, 2022a. İşgücü İstatistikleri. Türkiye İstatistik Kurumu, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=72&locale=tr>, Erişim tarihi: 14.11.2023.
- TÜİK, 2022c. İllere göre Tarım Alanları. Türkiye İstatistik Kurumu, <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=-tarim-111&dil=1>, Erişim tarihi: 14.11.2023.
- TÜİK, 2022b. Dış ticaret İstatistikleri (Genel Ticaret Sistemi). Türkiye İstatistik Kurumu, <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=dis-ticaret-104&dil=1>, Erişim tarihi: 14.11.2023.
- TÜİK, 2022d. Yıllara göre İl Nüfusları, Türkiye İstatistik Kurumu, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuc-lari-2022-49685>, Erişim tarihi: 14.11.2023.
- TÜİK 2022e. Bitkisel Üretim İstatistikleri, Türkiye İstatistik Kurumu, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=92&locale=tr>, Erişim tarihi: 14.11.2023.
- TÜİK, 2001. TÜİK 2001 Tarım Sayımı Sonuçları, Türkiye İstatistik Kurumu,
- TürkPatent, 2009. Diyarbakır Karpuzu, Coğrafi İşaret Belgesi, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Türk Patent ve Marka Kurumu, Ankara. <https://ci.turkpatent.gov.tr/cograf-i-isaretler/detay/37986> Erişim tarihi: 10.12.2023
- Yavuz, F., 2001. Tarım Politikası II. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Yayın No:186, Erzurum.